

ANMELDELSER.

Hugo Matthiessen, Den sorte Jyde. Tværsnit af Hedens Kulturhistorie. Kbh. 1939. »Selskabet for dansk Kulturhistorie«s Skrifter. (Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag). 220 S.

Det er en kendt Sag, at der bestaar et mærkeligt Misforhold mellem den Iver, hvormed Fag som Topografi, Lokalhistorie, Personalhistorie og Kulturhistorie dyrkes i vore Dage, og den Anseelse, de paagældende Omraader nyder som Led af det historiske Forskningsarbejde. En forunderlig Mangel paa dybere Forstaaelse for disse Emners Betydning for den historiske Helhed bidrager paa den ene Side til at vedligeholde en vis fornem Ringcagt, medens Mangel paa historisk Blik og solid Kunnen paa den anden Side i mange Tilfælde gør de afvisende Domme forstaaelige. Saa meget desto større Grund er der til at fremhæve Arbejder, der forener virkelig videnskabelig Dygtighed med en dyb personlig Indleven i et lokalt og konkret Stof. Denne Ejendommelighed har altid udmærket de Bøger, som Hugo Matthiessen gennem en længere Aarrække har udsendt, og præger ogsaa i høj Grad det sidste Arbejde, der foreligger fra hans Haand, »Den sorte Jyde«.

Skønt Emnet i en vis Forstand maa ligge Personalhistorien som saadan fjernere, vil det dog af flere Grunde være berettiget at omtale Bogen netop her i Tidsskriftet. For det første kan det være rimeligt at gøre opmærksom paa, at det foreliggende Skrift fremtræder som den første af de Publikationer, der paatænkes udgivet af en ny historisk Sammenslutning, »Selskabet for dansk Kulturhistorie«. Dette Selskab, der er stiftet 1936, tilsigter ikke at være et »Akademi«, men et Samfund af arbejdende Historikere, højest forskellige af Uddannelse og Interessesfære, men med det fælles Maal gennem en Række større og mindre Arbejder at ville belyse nyere dansk Kulturhistorie (væsentlig for Tiden 1500—1800). Ganske særlig vil Selskabet samle sig om det 18. Aarhundrede som en Periode, der er lige saa rig paa interessant og mangedart Stof, som den ofte i vor Tid er undervurderet.

Ikke mindre rimeligt vil det dog af principielle Grunde være at henlede personalhistorisk interesseredes Opmærksomhed paa Hugo Matthiessens nye Arbejde, idet der baade direkte og indirekte vil kunne høstes megen Belæring af denne Bog. Er det ofte med en sørgelig Fornemmelse af Tomhed, at man gennemvandler topografiske Skrifter, der næsten helt er blottet for Oplysning om de Mennesker, for hvis Skæbne de skildrede Lokaliteter har dannet Baggrunden, saa er det ikke mindre utilfredsstillende at gøre sig bekendt med personalhistoriske Arbejder, i hvilke Personerne synes at svæve et Sted mellem Himmel og Jord uden dybere Tilknytning til de Egne, hvori de har levet og virket. I metodisk Henseende er det ene lige saa skævt som det andet. Saa vigtigt som det er at have Øjet aabent for Sammenhængen mellem Tidsalder og Individ, saa frugtbart er det i Almindelighed at iagttage Samspillet mellem den enkelte og den stedsbestemte Ramme om hans Tilværelse.

For et større Kulturomraade belyses netop disse Synspunkter paa meget interessant Maade i »Den sorte Jyde«. Titlen er dobbelttydig, idet Matthiessen lader den gælde dels selve Hedelandet, dels den Befolkning, der havde til

Huse her, og hvis Skæbne paa det nøjeste var vævet sammen med den Hede, som indtil Midten af forrige Aarhundrede dækkede saa vidtstrakte Flader af Jylland. Forfatteren skildrer først selve Naturforholdene, Heden »paa sit Højeste« — som han siger —, gør Rede for de forskellige Aarsager til, at Lyngen fik Lov til at brede sig videre og videre, og efterviser, paa hvor mange, højt forskellige Maader »det bugnende Lyngtæppe« var en Velsignelse for Hedebonden, hvorledes det var Fundamentet for hans Tilværelse og skaffede ham Bolig og Brændsel, Føde og Klæder. Men for Samspillet mellem de ydre Kræfter og Faktorer glemmer Hugo Matthiessen dog ikke Menneskene selv. I de følgende Afsnit giver han en Karakteristik af Hedebonden baade i Almindelighed og efter de fremherskende Typer og skildrer ham hjemme og ude, som den flittige og nøjsomme Hjemmets Mand og som den driftige Rejsende med den ukuelige Handelsaand dragende fra Sted til Sted Landet rundt med sine Produkter. Frem for alt fortjener at fremhæves Indledningen til Kapitlet »Den sorte Jyde« (S. 76 ff.), hvori Matthiessen mesterligt har forstaaet i al Knaphed at tegne Hedebondens Portræt og give en Analyse af »det jydsk Sind«, som er lige saa rammende af Indhold, som den er sikker i sin stilistiske Holdning. Hvad der her er sagt paa nogle faa Sider, udtømmer virkelig Emnet, og enhver, der i Fremtiden kommer til at beskæftige sig med jydsk Forhold og jydsk Personligheder, vil her finde Nøglen til Forstaaelsen af mangt og meget, som i hvert Tilfælde forekommer Øboere fremmedartet og fjernt.

Foruden ved sin historiske Skildring og ved den Inspiration, som udgaar fra Bogen, vil »Den sorte Jyde« virke tiltrækkende i andre Henseender. Stilistisk set betegner den saaledes et Højdepunkt i Matthiessens Produktion. Kunde den overvældende, næsten barokke Ordrigdom i flere af hans tidligere Skrifter nu og da gøre et flimrende uroligt Indtryk og aflede Læserens Opmærksomhed fra Hovedsagen, saa staa hans sidste Bog ganske anderledes streng og fast i Linierne. Stilen er vel ikke blevet mindre farverig og levende, men den er mere behersket, mere nøjsom i Valget af sine Virkemidler og ikke sjældent præget af en mærkelig Monumentalitet. En Svaghed er det dog, at den overmaade rigelige Anvendelse af Citater af Kildestof og ældre Behandlinger hist og her modvirker Fremstillingens øvrige Harmoni.

»Den sorte Jyde« er tillige en af Hugo Matthiessens mest personlige Bøger. Det er kendeligt, at tidlige, men stærke Barndomsindtryk fra Livet i den jydsk Købstad, hvori han er vokset op, har spillet en betydelig Rolle ved denne Bogs Udarbejdelse og bidraget til at give den — Indholdet ikke mindre end Stilen — en ganske særlig Tone. Netop ved sin Forening af omfattende litterær Viden og Selvomplevelsens Forstaaen, af Forskerens skarpe Analyse og Kunstnerens intuitive Klarsyn er det lykkedes Hugo Matthiessen at skabe et Værk, der ikke blot paa interessant Maade belyser Udviklingsgangen paa et vigtigt Omraade af vor indre Historie, men som ogsaa taler med en egen Myndighed til lydhøre Menneskesind.

Bjørn Kornerup.

Vilhelm Rasmussen, Drengelig i Kroen. København 1939. 152 S. (Gyldendal).

Ved at læse den nylig afdøde Skolemand Vilhelm Rasmussens Barndoms-crindringer kommer man uvilkaarligt til at tænke paa en træffende Iagttagelse af Henrik Pontoppidan, naar han et Sted i »Den gamle Adam« (1894, S. 112) taler om »den uforholdsmæssige Mængde af netop fynske Almuesønner, hvis Navne lyser i vor Kulturhistorie«. Som saa mange andre af den smilende Ø's Børn har ogsaa Vilhelm Rasmussen tidligt udmærket sig ved en frisk Intelligens, en hurtig Opfattelsesevne, levende Videbegærlighed over for Tilværelsens

Foreteelser og et fint stemt Sind, der var stærkt modtageligt for Paavirkning baade fra Medmennesker og fra Naturen. Charmen ved denne lille Mindebog, der helt symbolsk kort før Forfatterens Død igen førte ham tilbage til hans Udgangspunkt, bestaar da netop ogsaa i Skildringen af Samspillet mellem Omgivelserne og hans egen Udvikling som Barn og ungt Menneske, først under Opvæksten i Hjemmet i Ullerslev Kro i Nordfyen og siden under Skolegangen i Odense lærde Skole indtil Aaret 1887, da han som nylig dimitteret Student traadte ud til Livets Alvor.

Overalt mærker man, at det er en erfaren Pædagog og en skarpsindig Børnepsykolog, der fører Ordet, atter og atter formaar Forfatteren at føje den enkelte Tildragelse, han beretter om, ind i en større Sammenhæng, og ofte fremlægger han interessante Iagttagelser af almengyldig Art om Børns Sjæleliv ud fra Oplevelser i sin egen Barndom. Ypperlige er f. Eks. hans Bemærkninger om Værdien af Børnens Leg (S. 16 og 69): »denne ubevidste Hengivelse i Øjeblikket uden Tanke paa Maal og Med, alene Livsytring, Kraftudfoldelse, Udvikling, skabende Virke«, og stor Nænsomhed viser han i sin Omtale af den Inderlighed, som ofte karakteriserer Børns Samliv med Dyr (S. 45), og velgørende — ikke mindst hos en pædagogisk Teoretiker — lyder et Udbrud som dette: »det rationelle er tit saa forbandet dumt« (S. 121).

Medens Bogen har sin egentlige Styrke paa saadanne Omraader, er den svagere i den rent historiske Skildring. Vilhelm Rasmussen, der har haft et saa skarpt Blik for de fælles Træk og for de almindelige psykologiske Faktorer, har saaledes ikke i tilsvarende Grad ejet Evnen til at tegne et konkret Portræt af de Mennesker, han har mødt. Heller ikke er hans Skildringer af Milieuet, af Folkeliv og Landboforhold i Hjemegnen, særlig betydningsfuld, selv om der meddeles et og andet karakteristisk Træk til Forstaaelse af tidligere Tidens trange Kaar og af den politiske Brydning i Provisorieaarene. En Del af, hvad han fortæller, er vel kendt fra andre Kilder, og om adskilligt andet Stof gælder det her som saa ofte ved den Litteratur, der genspejler Barndoms minder, at det aabenbart har haft større Værdi for Forfatteren paa Grund af Oplevelsens Intensitet, end det kan have for mere køligt interesserede Læsere. Undertiden har man desuden Indtrykket af, at Vilhelm Rasmussens mange udprægede Anskuelser i nogen Grad har hindret ham i med fuld Objektivitet at bedømme de Forhold og Mennesker, han kom i Berøring med. Saaledes synes Skildringen af Tilstanden i Odense Katedralskole at bære Spor af principiel Uvilje mod »den sorte Skole«.

Den lille Bog er skrevet i en levende og letflydende, ikke særlig farvemættet Stil, der som Helhed virker behageligt, naar man ser bort fra visse Særheder i Retskrivning og Udtryksvis. Kompositionen er ikke meget stram, og ofte benytter Forfatteren Lejligheden til at tage sig et Ridt paa en af sine mange pædagogiske og sociale Kæpheste. En og anden kunde maaske frygte, at han ved saadanne Lejligheder gav Udtryk for en snæversindet Dogmatisme. Dette er dog som Regel langt fra Tilfældet; snarere kan man sige, at han har Tilbøjelighed til at henfalde til en godmodig, noget bred Passiaren, der minder om det 18. Aarhundrede, naar en af Tidens Reformatorer udvikler sine Yndlingsteorier om det til Borgerheld sigtende.

Mest af alt har Bogen Betydning ved at give et Billede af de personlige Forudsætninger for Vilhelm Rasmussens pædagogiske Indsats. Særlig gennem de yndefulde Skildringer af Drengens halvt ubevidste Tilværelse og hans Samliv med Dyr og Blomster faar man Nøglen til Forstaaelse af den senere Berneven og Naturelsker. Bag alle Enkeltheder tegner der sig for Læseren et Billede af Vilhelm Rasmussen som en tænksom Menneskeven, grundende over Livets mangehaande Vanskeligheder, medfølende over for de lidende, nænsom i sin Forstaaelse af alt levende.

Bjørn Kornerup.

BØGER INDSENDTE TIL REDAKTIONEN.

- Oversigt over Kilder til dansk Kunsthistorie i Rigsarkivet.* Af Henny Glarbo. Fischers Forlag, København. 1939. 58 S.
- Holberg-Blandinger.* Udgivet af Holbergsamfundet af 3. December 1922. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag. København 1939. 56 S.
- Kulturminde.* Udgivet af Selskabet for dansk Kulturhistorie. 1939. Gyldendalske Boghandel. København. 180 S.. Ill..
- Tillegg till Ætten Refsum fra Romerike.* Litt Gårds- og Slekthistorie fra Romeriksbygderne, særlig fra Nes og Sorum. Utgitt ved Anne-Marie Døhlen Innes. Trykt som Manuskript. Oslo 1937. 48 S.
- Dansk Tidsskrift-Index.* Systematisk Fortegnelse over Indholdet af ca. 250 danske og en Del andre nordiske Tidsskrifter. Udgivet af Statens Bibliotekstilsyn. Udarbejdet af Th. Døssing, Biblioteksdirektør, og Robert L. Hansen, Biblioteksinspektør. Fireogtyvende Aargang. 1938. I Kommission hos Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck. København 1939. 433 S..
- Min Faders Erindringer.* Ved F. Hegermann-Lindencrone. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag. København 1939. 255 S. Ill.

SMAA MEDDELELSER.

WORSAAES OPTEGNELSER. NOGLE KOMMENTARER.

I Anledning af Offentliggørelsen af ovennævnte Afhandling (S. 87—92) har Redaktionen fra Hr. Museumsdirektør, mag. art. *Andrup* modtaget nedenstaaende den 19. August 1939:

Med Beklagelse har jeg set, at Personalhistorisk Tidsskrift i sit netop udkomne Hæfte har trykt en Del af de i sin Tid udeladte Stykker af Worsaaes »Optegnelser om Rosenborg Samlingen«. Det er oplyst for mig, at Redaktionen selv har været i Tvivl om Berettigelsen og ønsket Oplysninger om Kilden før Publikationen, men at dette Ønske ved en Fejltagelse er gaaet i Glemme.

Efter mit Skøn er denne Offentliggørelse, som maa være pinlig for de dér nævnte Personers Efterkommere og Institutioner, meget at beklage og den har kun kunnet finde Sted ved Indiskretion af en ung Videnskabsmand, der for en kortere Tid gjorde Tjeneste paa Frederiksborg med Ordning af Biblioteket under en Kontorflytning. Bering Liisbergs Eksemplar af Optegnelserne tilhører ikke Frederiksborgs Bibliotek, men Rosenborg Samlingen og er tydelig mærket saadan; det er udlaant til mig med andre Arkivalier i Anledning af mit Arbejde med Rosenborg-Bogen, og er af ham benyttet uden min Tilladelse og Viden.

Jeg maa paa det dybeste beklage den begaaede Fejl, og beder Redaktionen straks af Hensyn til de krænkede, bringe dette til Medlemmernes Kundskab.

Ærbødigst

(sign.) *O. Andrup.*

Redaktionen har forelagt Forfatteren af den omhandlede Afhandling, Hr. mag. art. *S. P. Skov* Direktørens Brev, og Hr. Skov har ønsket at fremsætte nedenstaaende Udtalelse:

Til direktør *Andrups* indlæg ønsker jeg blot at bemærke, at offentliggørelsen af mere end 80 aar gamle ting næppe med rette kan anses kræn-

kende for nogen, og at historiske kilder i offentlig eje formentlig ogsaa maa være til Raadighed for den historiske forskning.

(sign.) *S. P. Skov.*

Redaktionen udtaler sin Beklagelse af, at det omtalte Bidrag af Mag. art. *P. S. Skov* er blevet optaget i Tidsskriftet, og er ikke overbevist om, at de nævnte Tilføjelser i en Bog, der tilhørte de danske Kongers kronologiske Samling, kan kaldes »historiske Kilder i offentlig Eje«. Redaktionen har dog været i begrundet god Tro med Hensyn til Bidragyderens formentlige Ret til at benytte det paagældende Manuskript.

HERR KONTORCHEF OLRİK OG »PATER EST —«-REGLĒN.

I »Ord och Bild« (1939 S. 479—82) har Herr Kontorchef H. G. Olrik bragt en Anmeldelse af Frederik Bööks nylig udkomne Bog om H. C. Andersen, som ikke er uden Interesse for dansk personhistorisk Forskning. Kun paa et Punkt fremsætter Kontorchefen her Kritik af Professor Bööks Bog, idet han nemlig ikke kan se, »hvad der har kunnet faa denne frygtløse og skarpsindige Kritiker til at acquiescere ved de Resultater, en fremragende dansk Psykiatriker, Professor Hjalmar Helweg har uddraget af vor Viden om H. C. Andersens Afstamning«.

I selve Striden om H. C. Andersens Paternitetsforhold forbeholder jeg mig foreløbig Tilskuerens Rolle og skal her blot fremsætte det Ønske, at vor ypperste H. C. Andersen-Forsker — Bibliotekar H. Topsøe-Jensen — snarest vil befordre sine ved et Møde i vort Samfund i Fjor fremsatte Anskuelser herom i Trykken.

Grunden til nærværende Omtales Fremkomst er, at Herr Kontorchef Olrik — efter at have stemplet en Antagelse af, at Romerretsreglen: pater est quem nuptiæ demonstrant skulde være gyldig i biologisk Henseende som »urimeligt, aldeles uvidenskabeligt«, fremsætter følgende Udtalelse: »Ingen Personalhistoriker af nogen Erfaring vil være uvidende om, at Procenten af positivt løgnagtige, bevidst urigtige Fødselsattester er meget stor«.

Da dette Spørgsmaal selvsagt er af den allerstørste og dybest indgribende Betydning for al biologisk og genealogisk Forskning, og da mig bekendt ingen tidligere har foretaget videnskabelige Undersøgelser eller fremsat sikre Resultater paa dette Punkt, og man endog har været tilbøjelig til at hævde, at »Troskaben i et Ægteskab er Reglen og ikke Undtagelsen« (Paul Hennings: Slægtsforskning, S. 20), saa er det naturligvis af største Rækkevidde, at Kontorchef Olrik nu har kunnet fremskaffe et saa solidt Materiale, at det kan danne Grundlaget for den anførte Udtalelse, og jeg tillader mig derfor at henstille til Herr Kontorchefen ikke at forholde Offentligheden de videnskabelige Undersøgelser, hvormed dette epokegørende Resultat er underbygget.

Albert Fabritius.

OM KIRKEBØGERNE I NORDTYSKLAND.

Som det vil være Læserne af Personalhistorisk Tidsskrift bekendt, har man syd for Grænsen samlet Duplikaterne af Kirkebøgerne provstivis i »Kirchenbuchämter« eller »Sippenämter«, medens Originalerne stadig beror hos Sognet.

Den nuomstunder syd for Grænsen saa vigtige Eftervisning af Afstamningen i de sidste tre Led har vakt Interessen for personalhistorisk Forskning i vide Kredse af Befolkningen. Der er derfor mange, som selv søger Oplys-

ninger om Slægtens Forgreninger udover, hvad Myndighederne i det givne Tilfælde kræver. Dette i Forbindelse med de praktiske Krav om Attester har gjort en Decentralisation baade ønskelig og nødvendig.

Gebyret for Udfærdigelse af en Attest er 60 Pfennig, for personlig Efterforskning i Kirkebøgerne 2 RM for en halv Dag og 4 RM for en hel Dag. Til Gennemsyn af Kirkebøgerne i videnskabelige Øjemed kan Landeskirchenamt i Kiel bevilge Fritagelse for Gebyrerne.

I Medfør af en i Februar Maaned d. A. udstedt Forordning skal Udændinge søge om Tilladelse til at gennemse Kirkebøgerne — saavel som andre Arkivalier — ad diplomatisk Vej.

Under Landeskirchenamt i Kiel sorterer følgende Kirchenbuchämter:

1. Provsti Ejderstedt ..... Garding, Markt 5,
2. » Flensburg ..... Flensburg, Grossestr. 58,
3. » Hütten ..... Eckernförde, Langebrückstr. 13,
4. » Nordangeln ..... Sörup
5. » Schleswig..... Schleswig, Norderdomstr.,
6. » Südangeln ..... Kappeln,
7. » Altona ..... Altona, Museumstr. 29,
8. » Kiel ..... Kiel, Flämische Str. 2 a,
9. » Münsterdorf ..... Itzehoe, Kirchenstr. 10,
10. » Neumünster ..... Neumünster, Am alten Kirchhof 6,
11. » Oldenburg ..... Schönwalde,
12. » Pinneberg ..... Altona-Blankenese, Blankeneser Bahnhofstr. 46,
13. » Plön ..... Plön, Markt 25,
14. » Rantzau ..... Glückstadt, Kirchplatz 2,
15. » Rendsburg ..... Rendsburg, Materialhofstr. 1 a,
16. » Segeberg ..... Bad Oldesloe, Klaus-Grothstr. 6,
17. » Stormarn ..... Wandsbeck, Horst-Wesselstr. 10.

Under Reichssippenamt i Berlin sorterer følgende »Sippenämter«:

Provsti Sydtønder og Husum..... Husum, Osterende, Sct. Jürgen Hospital,
 » Nørre- og Sydditmarsken... Heide i/H.

For det tidligere Fyrstedømme Lybæk (Eutin m. m.) er der oprettet et Kirchenbuchamt i Schwartau.

EN RETTELSE TIL

»NORSKE, SVENSKKE OG FINSKE FRIVILLIGE OFFICERER OG LÆGER I DEN DANSKE HÆR OG FLAADE I KRIGENE 1848—50 OG 1864.«

Af *Hector Boeck*.

Efter ovenfor anførte Artikels Fremkomst i Personalhistorisk Tidsskrift 10. II., 1935, hvori der S. 241 omtales en svensk Frivillig, *Johan Peter Westberg*, som blev udnævnt til dansk Sekondløjtnant 1849, og som findes i Birger Schöldströms Bog »Svenskarne under Danebrog«, S. 95, er der af Fuldmægtig, cand. jur. H. Vestberg ved Københavns Politi gjort opmærksom paa, at der formentlig maa foreligge en Forveksling mellem den svenske Frivillige og den paa Als den 29. Juni 1864 faldne danske Officer, Premierløjtnant *Jens Peter Thorvald Westberg*.

En Undersøgelse i Hærens Arkiv har bekræftet denne Antagelse. Det kgl. svenske Krigsarkiv kender ikke *Johan Peter Westberg*. Om denne siger Birger Schöldström i sin Bog: »Nævnes ej i Rapporterne af Nov. 1849. I danske